

SZEKSZÁRDI CIVIL KEZDEMÉNYEZÉS A BORTURIZMUS HAJNALÁN

Angler Kinga

Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi és Vidékfejlesztési Kar, angler@kpvk.pte.hu

Absztrakt

Hazánkban a rendszerváltást követő években a turizmus élénkítésében, a gazdaságfejlesztésben a civil szervezeteknek is jelentős feladat jutott. Szekszárdon elsősorban a minőségi bortermelés megteremtése, a kulturált borfogyasztás népszerűsítése és a borvidék ismertté tétele, valamint a borturizmus fellendítése céljából 1999-ben 64 alapító taggal egyesületet hoztak létre.

A tanulmány a Szekszárdi borút létrehozásához vezető utat mutatja be. A helyi közösség – elsősorban borászat, vendéglátás, és turizmus terén – érintett szereplőinek összehangolt munkája nyomán indultak meg azok a kezdeményezések, melyek nyomán ma a turisták egyik kedvelt célpontjává vált a borvidék.

A Szekszárdi Borvidék Borút Egyesület szervezését segítő alapító tagként, majd a szervezet elnökeként eltöltött évtized alatt szerzett saját hazai és nemzetközi tapasztalataim, valamint az egyesület adatai és a kezdeti évek működésével kapcsolatos dokumentumok segítik a téma megvilágítását.

Kulcsszavak: *bor, Szekszárdi borút, borvidék, egyesület, minősítési rendszer, vidékfejlesztés*

Abstract

In Hungary, in the years following the change in the political system, civil society organizations also played a major role in boosting tourism and in economic development. An association was established in Szekszárd in 1999 by 64 founding members, with the primary aim of supporting wineries that produce high quality wine, promoting the cultivated wine consumption, making the wine region more popular and promoting wine tourism.

The study presents the way to the establishment of the Szekszárd wine route. The coordinated work of the local community – primarily in winemaking, hospitality and tourism – has led to the wine region being one of the favourite destinations of tourists today.

My domestic and international experience as a founding member and later the director of the Szekszárd Wine Region Wine Route Association, using the association's data and documents related to the operation of the early years, help to clarify the subject.

Keywords: *wine, Szekszárd wine route, wine region, association, qualification system, rural development*

Bevezetés

Szekszárd neve évszázadok óta összekapcsolódik a szőlőtermesztéssel és a bortermeléssel. A szekszárdi borok az elmúlt években számos szakmai sikert értek el hazai és rangos nemzetközi borversenyeken. Napjainkban itthon és külföldön egyaránt népszerűségnek örvendenek a fogyasztók körében. A borok piaca jutásához, népszerűsítéséhez azonban már jó ideje kevés a kiváló termék megléte. A rendszerváltást követően a Szekszárdi borvidék bortermelői félelemmel tekintettek a kialakuló piacgazdaság, az erősödő globalizáció miatti változásokra. A borvidéken készített borok számára megfelelő új piaci rést kellett keresni. Ehhez céltudatos marketingre és a hagyományostól eltérő értékesítési formák alkalmazására volt szükség. Ez inspirálta a borvidéken tevékenykedőket – nyugat-európai példákat mintául véve – a térség borútjának létrehozására.

Jelen tanulmány a Szekszárdi Borvidék Borút Egyesület megalapítását, a Szekszárdi borút létrehozásához vezető utat mutatja be. A helyi közösség – elsősorban bor, vendéglátás, és turizmus terén – érintett szereplőinek összehangolt munkája nyomán indultak meg azok a kezdeményezések, melyek irányt mutattak a térségi fejlesztéseknek és megalapozták a borvidék mai, sokoldalú turisztikai kínálatát. A Szekszárdi Borvidék Borút Egyesület szervezését segítő alapító tagként, majd a szervezet elnökeként eltöltött évtized alatt szerzett saját hazai és nemzetközi tapasztalataim, valamint az egyesület adatai és a kezdeti évek működésével kapcsolatos dokumentumok segítik a téma megvilágítását.

1. Civil szervezetek

Az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról szóló 2011. évi CLXXV. törvény értelmében „Civil szervezetnek tekintjük a civil társaságot, a Magyarországon nyilvántartásba vett egyesületet (a párt kivételével) és az alapítványt. (...) A civil szervezet olyan nonprofit szervezet, amely saját költségvetéssel rendelkezik. A szervezet közcélú tevékenységet és közfeladatot lát el, azaz a szervezetnél tágabb közösség érdekében jár el.

A civil szervezetek sajátja, hogy többnyire spontán kezdeményezésre, alulról szerveződve, gyakran valamilyen mozgalomból fejlődnek formális közösséggé. Hazánkban a civil társadalom kezdete a felvilágosodással kezdődött, virágkorukat a két világháború közötti időszakban élték. A Szekszárdi borvidéken is 1929-től sikeresen működött a – 357 tagot számláló – Szekszárdi Borvidéki Bortermelők Pincészövetkezete. Az évtizedek során a borhoz kötődő kulturális, szakmai értékek ápolása, gondozása mellett szervezte a szekszárdi bor kereskedelmét is. Gépek, pincék vásárlásával és bérbeadásával segítettek a tagok munkáját. Borkiméréseket és italboltokat létesítettek az ország több településén. 1949-ben azonban ez a szervezet is áldozatul esett a tömeges betiltásnak (TÖTTŐS 1987). A fennmaradó civil szervezetek többsége a tagok közös hobbija alapján szerveződött, vagy sportegyesület, illetve önkéntes tűzoltó-egyesület volt. Az egyesülési kedv – a nemzetközi normákhoz igazodó előnyös jogszabályi háttérnek köszönhetően – a rendszerváltást követően újra fellendült (ANGLER 2017). A civilek hazánkban 1990-től egyre jelentősebb szerepet töltek be a gazdaságfejlesztésben, a turizmus élénkítésében, néhány év múlva pedig már részt vállaltak a helyi és regionális programok szervezésében is. Az együttes gondolkodás haszna, az összefogásban rejlő erők és előnyök a társadalom önszerveződésének ezen időszakában is egyértelműek

voltak már. A kölcsönös információáramlás révén nőtt a szereplők egymás iránti bizalma és a pozitív értelemben vett egymásrautaltság. Létrejöttek alulról szerveződő, tanulásra képes, nyitott és fogékony közösségek, a közösségi életnek azok a formális és informális terei, ahol maguk a helyi lakosok, civil szervezetek, érintett csoportok szólhatnak bele a közösségi, lakóhelyi, térségi problémák megoldásába. A célok között az ezredforduló időszakában kiemelten szerepelt a közvetlen, vagy a közvetett munkahelyteremtés, a vállalkozásösztönzés, ezen keresztül pedig a vidék- és területfejlesztés, gazdaság- vagy vállalkozásfejlesztés (ANGLER 2016).

A turizmus komplexitása különösen elvárja a különböző területen érintettek együttműködését, mely legtöbbször a közös piaci fellépésben, a kínálat versenyképessé formálásában, a piaci pozíció megteremtésében és megőrzésében nyilvánul meg. Továbbá az adott területre – esetünkben a Szekszárdi borvidékre – jellemző arculat kialakítása, az imázs, az ismertség növelése a fő szándék. Mindez izolált működéssel kevésbé hatékony eredményt biztosít, így az önszervező közösségek helyi kezdeményezései segíthetik az egységes turisztikai kínálat megteremtését (KOVÁCS et al. 2015).

2. Kezdeményezések a borút létrehozására

A Szekszárdi borvidék a rendszerváltást követően az ország többi borvidékéhez hasonló nehézségek elé nézett: a kárpótlásként visszakapott ültetvények elaprózott mérete, vegyes állapota, az elavult termelőeszközök, a korszerű szőlőfeldolgozók és a modern értékesítési tapasztalatok hiánya megkérdőjelezte a hosszútávon jövedelmező gazdaságok kialakulásának lehetőségét. A borvidék borászatai, vendéglátói, turizmusban érdekelt egyéb vállalkozásai azonban felismerték, hogy a Szekszárdi borvidék egyik fő gazdasági ereje a bor és a borra alapozódó szolgáltatások kínálása lehet (MÁTÉ 2001). Egyre többen tértek vissza a korábbi értékesítési rendszerükhöz és a külföldi példákban látottakhoz, így az egyéb csatornák mellett a bort közvetlenül is kezdték értékesíteni a fogyasztóknak. A helyi borok mellé tradicionális ételek kóstoltatásával is csalogatták a helyieket és a turistákat. Ennek apró pozitív hatásait érezve néhány bortermelő kezdeményezésére laza informális önszervező csoportot alakítottak a tervezett borút létrehozására. Ebben az összefogásban látták a térség sajátos gazdasági előnyének kiaknázását. A 13 tagot számláló kezdeményezés szolgáltatásaik feltüntetésével egyszerű szórólapot készítettek, s 1995 nyarán megszervezték a borvidék első borturisztikai programját. A borút tényleges megalapítását azonban különböző érdekütközések és a pénzhiány akadályozták. Konkrét szervezet létrehozása nélkül a kezdeményezés rövid idő alatt elhalt.

Néhány évvel később – az előző próbálkozás tapasztalataira építkezve és a korábbi résztvevők vezetésével – újabb törekvés indult a borút létesítésére. Alapítását az az egyre sürgetőbb igény vezette, hogy a Zombától Bátáig húzódó, Magyarország egyik legrégebbi borvidékeként számon tartott térség égető gazdasági-társadalmi problémákkal küzdött. Ezek enyhítését a terület hagyományaira támaszkodva, a megváltozott gazdasági és kulturális igényekhez, követelményekhez alkalmazkodó turisztikai innovációval kívánták megoldani. A szervezők között túlsúlyban voltak a kisebb-nagyobb borászatok döntéshozói, köztük a térség két legjelentősebb szőlőtermelője és feldolgozója, az Aliscavin Rt. és a Szekszárdi Mezőgazdasági Rt. Mellettük a Szekszárdi Hegyközségi Tanács, a Tolna Megyei Vállalkozásfejlesztési Központ, Szekszárd Város Önkormányzata, valamint a Szekszárdi Szőlő- és Borkultúra Alapítvány jelezte szakértő támogatását.

A többi résztvevő kulturális intézményt, vendéglátó, turisztikai vagy kézműves vállalkozást képviselt. Bár a borút létrehozásától minden szereplő más előnyt várt, abban egyetértettek, hogy a borvidéki településeken élők együttműködésének szervezésével a minőségi bortermelés előmozdításán túl a borhoz kapcsolódó művészeti, építészeti, gasztronómiai és egyéb kulturális értékek védelme a cél. Ezzel kívántak vonzó úti célt teremteni a turisták számára. Az elképzelések – melyeket tovább támogatott, hogy 1999-et a „Bor és gasztronómia éve” szlogennel hirdette meg a Magyar Turizmus Rt. – egyre konkrétabb tervekkel váltak. Az egész térséget érintő fejlesztési program megvalósítása azonban jelentős forrást igényelt. Ekkor jelent meg az Európai Unió PHARE Regionális Kísérleti Program Alap több település önkormányzatának, vállalkozóinak és civil szervezeteinek önkéntes összefogásán alapuló hosszabb távú stratégiába illeszkedő innovatív kezdeményezéseit támogató pályázata. A kiírás célja kimondottan a helyi fejlesztést, ezen belül a helyi gazdaságfejlesztést akarta erősíteni.

A partnerek felkutatása után az 1994-től már működő Villány-Siklói (ma Villányi) Borút Egyesület gesztorságával a Szekszárdi mellett a Zalai (ma Balaton-melléke), a Dél-balatoni (ma Balatonboglári),³ a Mecsek-aljai (ma Pécsi) és a Tolnai borvidékek borkultúrát ápoló szervezeteivel együttműködve állították össze a pályázati anyagot. A Szekszárdi borvidék képviselőjét az 1994. június 29-én alakult Szekszárd Borvidék Szőlő- és Borkultúra Alapítvány vállalta magára. Magának az Alapítványnak is a pályázatban megfogalmazottakhoz hasonló céljai voltak: a borvidék, a szőlő- és borkultúra hagyományainak ápolása, az előállított borok eredet- és minőségvédelme, a borászati tudományos eredmények hasznosítása, a szőlő és a bor hírnevének öregbítése (Bajnok Sándor, – az alapítvány vezetője – szóbeli közlése, 1999).

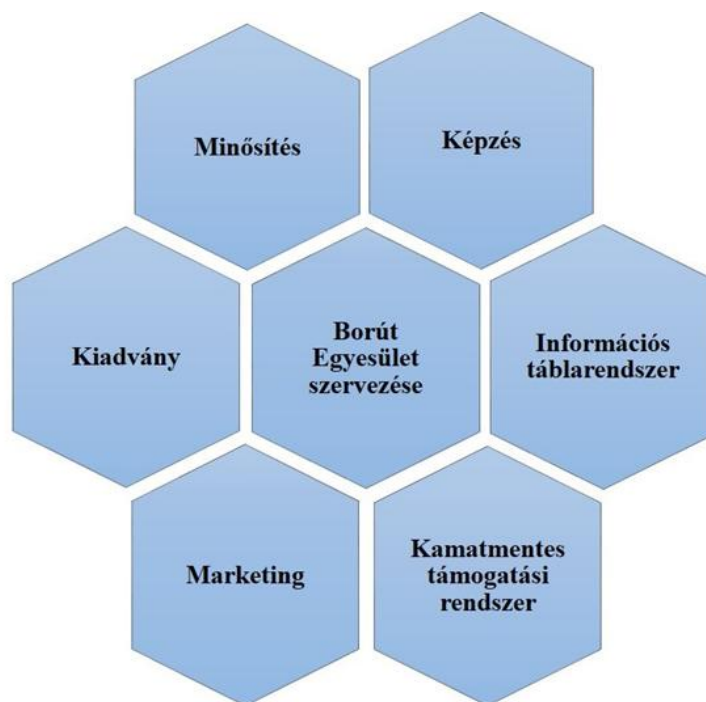
A „Borutak kialakítása és fejlesztése a Dél-Dunántúl történelmi borvidégein” címmel benyújtott – 232 millió forint összköltségű pályázat (melyből az Európai Unió 84 millió forintot biztosított) támogatást nyert. A pályázattal kapcsolatban elkészült program fő célja a történelmi borvidék minőségi bortermelésének és a kiváló borokon, valamint a térség turisztikai értékein alapuló borturizmusának fejlesztése, minőségi szolgáltatásokkal rendelkező borút kialakítása.

A borturizmus a turizmus, azon belül az agroturizmus egy sajátos ága, mely a helyi termékként megjelenő bor bemutatásán és értékesítésén alapszik. A termékek, szolgáltatások, információk komplex egységét kínálja, azzal a céllal, hogy emlékezetes élményeket nyújtson (MÁTÉ – SZABÓ 2011; SZABÓ 2003).

A Kísérleti Programra benyújtott pályázat hét elemből állt (1. ábra). Ezek az elemek biztosították a térségben a borturizmus elsődleges feltételeit. A program megvalósítása tehát több szálon futott egy időben.

³ A Dél-Balatoni borvidék a Dél-Dunántúl Régióhoz tartozott 1999-ben.

1. ábra: Az EU PHARE Regionális Kísérleti Program Alap 1998 pályázat elemei

Forrás: Saját szerkesztés, 2018.

2.1. Kamatmentes támogatási rendszer

Elsőként a borutakhoz kapcsolódó, vendégfogadó infrastruktúrát kialakító beruházáshoz segítséget nyújtó kamatmentes hitelhez köthető pályázati kiírás összeállítása, a pénzügyi partnerrel való szerződés történt meg. Az erősen forráshiányos vállalkozások és őstermelők számára ez a forrás járult hozzá a borvidéken például borszaküzletek, borkóstoló terek létrehozásához, meglévő szolgáltatók vendégfogadó feltételeinek (pl. mosdók kialakításával történő) javításához. A maximálisan igényelhető összeg egymillió forint volt. Az egyéves türelmi idővel és ötéves futamidővel nyújtott kamatmentes hitel lehetőségét azonban a szekszárdiak közül csupán nyolcan vették igénybe.

2.2. Szakmai képzés

Ennél jóval sikeresebb eleme volt a pályázatnak 2000 elején az ötnapos, különböző tematikájú szakmai képzés. A szakmai képzések a résztvevők korábbi ismereteinek korszerűsítését, a megváltozott gazdasági, társadalmi, piaci és technológiai körülményekhez való alkalmazkodás növelését is segítették (OROSZI et al. 2015). A minőségi vendégfogadás érdekében a leendő egyesületi tagok, borúti szolgáltatók turisztikai, vendéglátó, helytörténeti és borászati ismereteiket bővíthették. Emellett vállalkozói, marketing, protokoll és

pályázati tudásra is szert tehetnek. Az oktatás hitelességét növelte, hogy elismert, gyakorlott szakembereket sikerült megnyerni az ügynek. Lehetőség volt a Villányban tevékenykedő vállalkozókkal is tapasztalatcserét folytatni. Mindezek mellett a programsorozat a térség szereplőinek kapcsolati tőkéjét is erősítette: az együtt töltött napok lehetőséget nyújtottak az aktorok számára egymás megismerésére, a kölcsönös információcserére, a személyes kapcsolat kialakítására, a hasonló problémák megvitatására.

2.3. Az egyesület alapítása

Időközben az egyesület szervezése is elkezdődött. Működésének jogi kereteit akkor az egyesületekről szóló törvény (1989. évi II. törvény az egyesülési jogról) határozta meg. Ezt egészítették ki a közhasznúsági törvény (1997. évi CLVI. törvény a közhasznú szervezetekről) egyes szabályozó elemei. Az egyesület Magyarországon önkéntesen létrehozott, az alapszabályában meghatározott célra alakult szervezet, ami nyilvántartott tagsággal rendelkezik, céljainak elérése érdekében szervezi tagjai tevékenységét. Az egyesület jogi személy.

A szükséges előkészületek után az egyesület 1999. június 11-én 64 taggal ünnepélyes keretek között alakult meg Szekszárdi Borvidék Borút Egyesület néven, logóját Baky Péter Szekszárdon élő festőművész készítette (2. ábra). Az egyesület a Szekszárdi Városháza épületében kapott székhelyet.

2. ábra: A Szekszárdi Borvidék Borút Egyesület első logója

Forrás: ANGLER 2008b

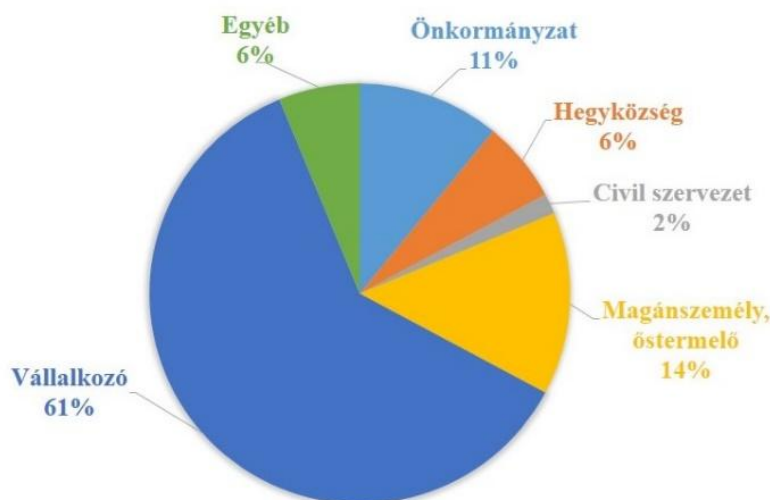
A szervezet alapszabálya szerint az egyesület a borvidéki településeken élők együttműködésének szervezésével a térség infrastrukturális helyzetének és környezetvédelmének javítását, a szekszárdi történelmi borvidék természeti és kulturális örökségének, helyi értékeinek megóvását, kultúrájának megőrzését, valamint átörökítését tekinti elsődleges feladatának. Ezen belül külön figyelmet szentel a tradíciókon alapuló minőségi bortermelés előmozdításának. Ezekre az alapokra építve létrehozza a saját arculatú szekszárdi borutat, és bekapcsolódik a nemzeti és nemzetközi borutakba. Ugyanakkor a helyi társadalom céljaihoz is hozzájárul tevékenységével, ezzel segítve a lokális közösségek fejlődését, a térség népességmegtartásának növelését. Meghatározó szerepet vállal az egyesület céljaihoz kapcsolódó fejlesztési

programok finanszírozásának, valamint tagjai tevékenységét segítő pályázati lehetőségek felkutatása terén (MÁTÉ 2007; MÁTÉ 2009).

Az egyesületnek rendes tagja lehet minden természetes személy, jogi személy, valamint jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet, aki egyetért célkitűzéseikkel, vállalja céljaik megvalósításában az aktív részvételt, elfogadja az alapszabályt és rendszeresen fizeti a tagdíjat. Az egyesületek rendes (55 fő), pártoló (8 fő) és tiszteletbeli (1 fő) tagjai is voltak. A borút egyesület egyértelműen alulról jövő kezdeményezésként valósult meg, tömörítve a borvidékért, a tradícióért tenni akaró magánszemélyeket, a szőlővel és borral foglalkozó őstermelőket, különböző méretű vállalkozásokat és szervezeteket. Tagjai továbbá a terület turisztikai fejlesztésében érdekelt helyi és térségi szakmai és civil szervezetek, valamint a települések önkormányzatai és azok intézményei. Vendégfogadással, gasztronómiával, turizmusszervezéssel foglalkozó vállalkozásokat, rendezvényszervezőket, múzeumokat, kézműveseket is sikerült bevonni az együttgondolkodásba (3. ábra).

3. ábra: A Szekszárdi Borvidék Borút Egyesület tagságának összetétele 1999-ben

A Szekszárdi Borvidék Borút Egyesület tagságának összetétele, 1999.

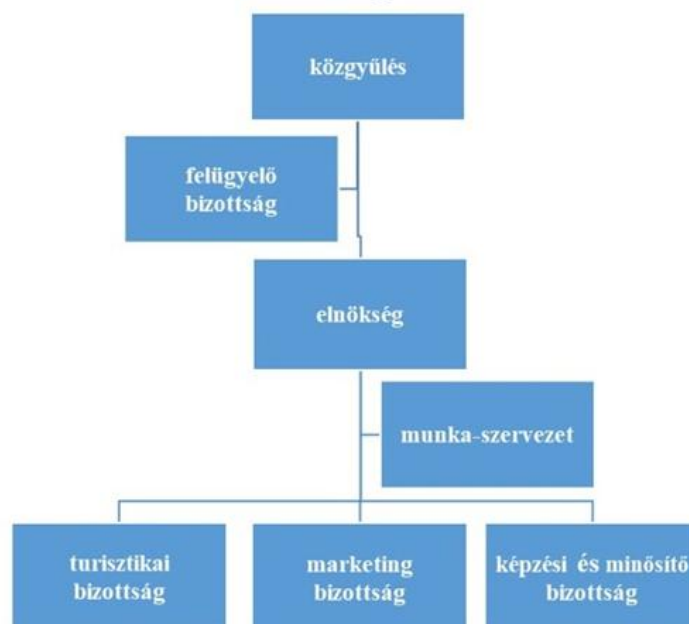

Forrás: Saját szerkesztés, 2018.

Szervezeti felépítését (4. ábra) tekintve az egyesület legfőbb döntéshozó, általános hatáskörű szerve a tagok összességéből álló közgyűlés. Az általuk választott kilenctagú elnökség vendéglátó és borász szakemberekből, önkormányzati vezetőből és a hegybíróból állt. Ők szervezték és irányították az egyesület működését, a gazdálkodási és vállalkozási tevékenységét. Az egyesület vezetését, a szervezet működését és gazdálkodását az öttagú felügyelő bizottság ellenőrizte. A szakmai munkát három bizottság, a turisztikai, a marketing, illetve a képzési és minősítő bizottság végezte. Ezekon kívül alkalmasszerűen, adott feladatokra, pl. kiadványszerkesztésre, eseti bizottságok jöttek létre.

4. ábra: A Szekszárdi Borvidék Borút Egyesület szervezeti felépítése 1999-ben

**A Szekszárdi Borvidék Borút Egyesület
szervezeti felépítése, 1999.**

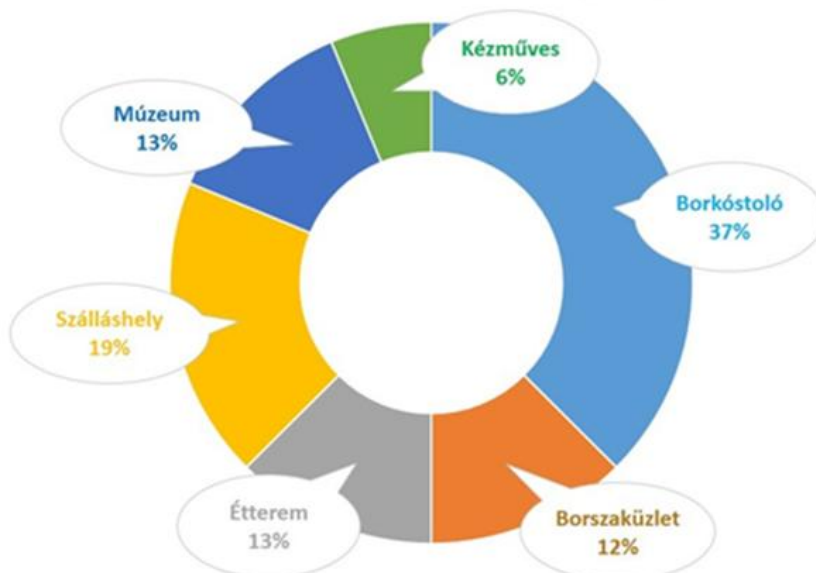
Forrás: Saját szerkesztés, 2018.

2.4. A minősítő rendszer kialakítása

Az egyesület létrejöttét követő esztendőben a borút megvalósításának előkészítő munkái folytak: elsőként a borút ténylegesen bejárható útvonalának kijelölése történt meg. A borvidék kis méretéből adódóan a tervezett borút az összes borvidéki települést szándékozott érinteni. Ezután a leendő borúti szolgáltatókkal szemben elvárt követelményeket kellett megfogalmazni. A minősítési modell a Villány-Siklói borvidéken már működő rendszer volt. Ezek a szempontok segítették a Borúti Charta összeállítását és a Szekszárdi borút minősítő rendszerének (Minősítő kézikönyv) kidolgozását. Így biztosítható a borút komplex szolgáltatás-hálózatát adó, egymást kiegészítő és erősítő termékek hasonló színvonala. A minősítendő szolgáltatások két nagy csoportja egyrészt a borra épülő terméklánc: pl. borkóstolás, boreladás, vendéglátás, vendégfogadás és a kapcsolódó programok, másrészt a kapcsolódó kiegészítő szolgáltatások, kínálatgazdagító termékek: pl. étkezés, szállás, programok (MÁTÉ 2011) (5. ábra).

5. ábra: A minősített állomások fő tevékenysége, 2000.

Minősített állomások fő tevékenysége, 2000.

Forrás: Saját szerkesztés, 2018.

A borút megnyitásán 16 szolgáltató vehette át a „Szekszárdi borút minősített állomása” védnöki táblát (6. ábra), mellyel az egyesület garantálta a szolgáltatás – minősítés szempontjainak megfelelő – kifogástalan színvonalát (ANGLER 2008a).

6. ábra: Védnöki tábla

Forrás: ANGLER 2008b

2.5. Információs táblarendszer kialakítása

Az egyesület kommunikációjának egyik első eleme a többszintű információs táblarendszer kihelyezése. A borúti települések határába a borúti logóval ellátott beköszönő tábla került, a települések központjába a borvidék és a település térképe a minősített szolgáltatók jelölésével. Az egységes euro-piktogramokkal jelölt, nyíl alakú táblák a minősített borúti szolgáltatásokra hívták fel a figyelmet. Céljuk a minősített állomáshelyek megközelítésének segítése. Az azonos elven felépült táblarendszer borvidékenként eltérő, a helyi sajátosságokat tükröző formában valósult meg. A szekszárdiak fából faragott táblái az örökségvédelmi előírásoknak megfelelően készültek, azokat a Népi Iparművészeti Tanács zsűrije bírálta el (7. ábra).

7. ábra: A Szekszárdi Borút információs táblacsaládja

Forrás: MÁTÉ 2007

2.6. Kiadvány készítése

A borutat bemutató, helyi sajátosságokat tartalmazó, háromnyelvű (magyar, német, angol) invitatív kiadvány minden pályázó borúton közös elképzeléssel, azonos formában, szerkezetben készült. Ez a prospektus tartalmazza a Szekszárdi borút bejárható útvonaláról készített első látványtérképet, valamint az érintett települések bemutatása mellett a borvidék rendezvénynaptárát. Az egységes megjelenést, a szóróanyagok színvonalas terjesztését szolgálta a hat együttműködő borút logójával ellátott gyűjtőmappa.

2.7. Közösségi marketing

Az együttműködő borutak ebben az időszakban kezdték meg marketingjüket a későbbi borút-hálózat kialakítása érdekében. A borút értékeinek, illetve minősített állomásainak népszerűsítésére az egyesület elfogadott marketingkonceptiója alapján folyamatosan közösségi marketinget végzett. Ennek első lépéseként az egyesület tagjai számára belső hírlevelet indított, tájékoztatva a tagságot a szervezet által elvégzett munkákról, illetve a várható tennivalókról, a tagok adott feladatokhoz történő kapcsolódási

lehetőségeiről. A minősített állomások számára külön tájékoztató anyagok készültek. Mivel a tagok többségénél az internet-hozzáférés, illetve a számítógép használatának ismerete még nem érte el a kívánatos szintet, a belső kommunikációban a hagyományos postai utat használták. Az egyesület szervezésében a szolgáltatók tapasztalatcsere céljából kölcsönösen látogatták egymást, illetve a szomszédos Tolnai Borút Egyesület szolgáltatóinak megismerésére is lehetőséget teremtettek. Az egyesületi logóval ellátott, egységes informatív kiadványok készítésének célja a vendégcsalogatás volt, a szervezet külső kommunikációjában a látens, illetve aktív célcsoport tagjainak figyelmébe ajánlani a borút szolgáltatásait. Az egyesület felvette a kapcsolatot utazásszervezőkkel a piacra vihető programcsomagok összeállítása érdekében. Az egyesület fő eredményeként megemlíthető, hogy minősített tagjai számára versenysemlegességet biztosított a turistáknak kiajánlott programok terén. A megteremtett új turisztikai termékek a borvidék versenyképességének erősítése mellett megmutatták a helyi lakosság széles körének bekapcsolhatóságát a sokszínű programokba ezzel is erősítve a helybeliek lokálpatriotizmusát (ANGLER 2016). Erre az időszakra estek az egyesület első megjelenései különböző országos és regionális turisztikai kiállításokon, szakmai vásárokon, egyéb populáris rendezvényeken, ezzel is népszerűsítve a borvidék hagyományait, látnivalóit és ismertté téve a borvidék névadó települése mellett a többi település értékeit is. A szervezet munkájáról a helyi és a szakmai média számára folyamatos tájékoztatást biztosított.

3. A Szekszárdi borút megnyitása

A pályázat eredményeként a 2000. évi Szekszárdi Szüreti Fesztivál alkalmával ünnepélyes körülmények között hivatalosan is megnyitották a Szekszárdi borutat. A 16 minősített állomás ekkor vehette át védnöki tábláját.

A borvidék legfőbb tőkéje a bor, ami összekötő kapocs, vezérmotívum a térség egyedi turisztikai termékének létrehozásához. A bor mögött rejlik a lokális történelem, a kultúra, a szőlőtermesztés és a borkészítés tradíciója, a borfogyasztáshoz kötődő rítusokkal, szellemi örökséggel. A borút tehát a mezőgazdaság, a kultúra és a turizmus egymásra épülését jelenti tematikus út formájában, így a borturizmust helyi szinten megvalósító eszköznek tekinthető. Legfőbb része egy ténylegesen bejárható tematikus út (GONDA 2016). A borút települései az egész akkori borvidéket felölelték: Alsónána, Alsónyék, Bába, Bátaszék, Decs, Harc, Medina – a 2000. évi XCIX. törvény (a szőlőtermesztésről és a borgazdálkodásról szóló 1997. évi CXXI. törvény, valamint a hegyközségekről szóló 1994. évi CII. törvény módosításáról) értelmében a borvidék településévé vált –, Ócsény, Sióagárd, Szálka, Szekszárd, Várdomb és Zomba (8. ábra).

8. ábra: A Szekszárdi borút látványterképe 2000.

Forrás: ANGLER 208b

A szolgáltatók térbeli koncentrációja azonban már ekkor is Szekszárdra és közvetlen környékére irányult. A minősített állomások fele Szekszárdon várta a turistákat. A Szekszárdi borút akkor még a nyitott borutak kategóriájába tartozott: borkóstolásra, étkeztetésre és vendéglátásra felkészült egységek laza hálózataként működött. Ma a látogatókat információs kiadványok és táblák irányítják a minősített szolgáltatásokhoz. Összetevői a nyitott pincék, szőlőültetvények és egyéb természeti látnivalók, valamint múzeumok, tájházak, történelmi épületek, vendégházak, kézművesek, vendéglátóegységek, szálláshelyek, vinotékák, stb. Lényegében a térség turisztikai jellemzőit kínálja, majd egyedi vonzerőként jeleníti meg azokat. A borúti összefogás lényege, hogy ne csupán egy-egy pincébe térjen be a vendég, hanem az adott borvidéken a teljes turisztikai szolgáltatáspalalettát tudjon igénybe venni. Ehhez az együttműködő hálózatban résztvevő egyes borúti állomások kölcsönösen ajánlják egymás szolgáltatásait a turistáknak.

A borút a megnyitást követően az alábbi szolgáltatásokat tudta nyújtani: ültetvénylátogatás, feldolgozó üzemek látogatása, pincéséta, barrique-pince, löszbe vájt pincék látogatása, borkóstoltatás, borbemutató, szabadtéri borkút, bortrezor, tájlelő ételek, reneszánsz kori királyi ételek kóstoltatása, gasztronómiai hagyományok bemutatása, melegkonyhás vendéglátás, néprajzi magángyűjtemény, népi kismesterségek bemutatója, a borvidék mese- és mondavilágának, történetének felelevenítése, szállás biztosítása.

A borút tehát nem egyszerűen a minősített állomáshelyek füzére, hanem a turista egyedi igényei szerint alakítható, kívánsága és érdeklődése szerint változtatható, sajátos élményt nyújtó mobil program.

4. Az Európai Unióhoz való csatlakozásig terjedő időszak lépései

A civil szervezetek működésének egyik központi kérdése a forrásokhoz való hozzájutás. Az egyesület gazdálkodásának alapját a viszonylag alacsony tagdíjbevétel jelentette. A működésben jelentős bizonytalanságot okozott, hogy a központi vagy helyi költségvetésből működtetett pályázatok döntő része egy évre szolt. Ugyancsak visszatérően felvetődő probléma volt az általuk nyújtott szolgáltatásokért járó támogatás normatív és szektorsemleges jellege. Kedvezőnek tekinthető, hogy az együttműködő partnerek az egyesület kezdeményezésére civil fórumokon (kerekasztal, egyeztető tanács stb.) egyeztették céljaikat az önkormányzati törekvésekkel, és reális javaslatokkal segítették a helyi prioritások megfogalmazását. Folyamatosan tartalmas szakmai kapcsolatot tartott fenn az egyesület különböző turisztikai szervezetekkel (Tourinform irodák, Tolna Megyei Falusi Turizmus Egyesület, stb.), hazai és külföldi borutakkal. A szereplők kezdeti lelkesedését ez esetben növelte az is, hogy ebben az időszakban települési, regionális szinten is kiemelten fejlesztendő területnek ítélték meg a borturizmust, így további pályázati pénzekhez juthattak a borúti tagok, illetve maguk az egyesületek is. Közben központi turizmusfejlesztési, agrártámogatási, vidékfejlesztési forrásokra is lehetett pályázni, az egyesület pedig évente részesülhetett különböző célirányos forrásokból. A borászok, szállásadók, vendéglátók elsősorban infrastruktúrafejlesztésekre, az egyesület inkább marketingcélokra, a tagság tapasztalatszerzésére használta fel az elnyert összegeket (ANGLER 2016). A PHARE programnak volt még egy célja, ami már az Unió csatlakozás utáni agrárpolitikához tartozó SAPARD program, a kistérségi agrárstruktúra átalakítására és a vidékfejlesztésre irányuló programokat készítette elő.

Az egyesület munkája, illetve a borút működése révén további erőforrások jutottak a térségbe állami, központi pénzalapokból, sőt magánadományokból is. Ezzel a borút, mint új turisztikai termék a borvidék további fejlődésére gerjesztően hatott. A résztvevők számára kezdetben alternatív vagy kiegészítő jövedelmet biztosított, illetve – elsősorban a családtagok számára – munkalehetőséget teremtett. A borút ismertségének növekedésével az érkező turisták száma is megemelkedett. Ezáltal újabb szolgáltatás-innovációkra, beruházásokra lett szükség, hozzájárulva ezzel a térség gazdasági fellendüléséhez. Pozitívan változott a települések képe, bővült a helyi lakosság foglalkoztatottsága a borvidéken, nőtt a terület lakosságmegetartó ereje (SASS et al., 2017).

Záró gondolatok

A vizsgált időszakban a Szekszárdi borvidéken kizárólag a Borút Egyesület törekedett összefogni a vidék turizmusában érdekelt szolgáltatókat a szervezett borturizmus elősegítésének érdekében. Alapítói időben felismerték, hogy a bor a borvidék stratégiai terméke, mely kitörési lehetőségként egy pozitív borvidéki arculat esélyét biztosíthatja. A helyi értékeken és kooperáción alapuló helyi kezdeményezéseinek kezdeti sikerei felértékelték a civil résztvevők szerepét a térség fejlesztésében. Egyfajta érdekvédelmi szervezetként funkcionálva, a színvonalas szolgáltatásokat közösségbe tömörítve, minősítő rendszere révén megteremtette a borvidéken a minőségi borturizmus alapjait. Ezzel ösztönzést adott a borvidék többi szereplőjének is, hiszen a minőség értékkeremtő piaci versenytényezővé vált. A szervezet hatékonyságát egyrészt a tagok szakértelmének és kapcsolatainak köszönhette, másrészt a közvetlen érintettek számára könnyen hozzáférhető szolgáltatásainak.

A minőségi szolgáltatás egységes keretek között történő működéséhez elégedhetetlen volt az összefogás. A pontszerű beruházások a turizmusban ritkán életképesek hosszú távon, így a szereplők szemléletformálásában a – korábban kevésbé jellemző – térségben gondolkodásra, az egymásra épülésre és az összefogásra kellett a hangsúlyt helyezni. A partnerségben rejlő előnyök felismeréséhez időre volt szükségük a szereplőknek, az együttgondolkodás az évek előrehaladtával a közös piaci cselekvések irányába indult. Az egyesület keretein belüli összejövetelek, képzések, szakmai előadások, tanulmányutak, szakmai találkozók azonban segítették a szereplőket a partneri viszony kialakításában, az egymás iránti bizalom növelésében. Megértették a tagok az alulról jövő, helyből induló kezdeményezések jelentőségét. Ugyanakkor a borút rendszeresen együttműködött a lakossággal, a vállalkozókkal, a civil szervezetekkel és az önkormányzatokkal is, hiszen a borturizmusból származó gazdasági és társadalmi hatásokból is közösen részesültek. Elmondható, hogy a szekszárdi borturizmus szereplői ma partnerként képesek egymással kooperálni: közös célok érdekében közösen terveznek, hosszabb távú együttműködésekben, munka- és feladatmegosztásban gondolkodnak.

Irodalomjegyzék

- ANGLER, K. (2017): Herényiek Háza – A falusi kultúrháztól a modern közösségi szintéig. In: *NFA Füzetek*, 2017/1. 4:(1) pp. 73-89.
- ANGLER, K. (2016): „Egyedül nem megy!” Formális és informális együttműködések sikeres gyakorlatai Szekszárd borturizmusáért In: Ivancsóné Horváth Zsuzsa – Darabos Ferenc (szerk.): „*Turizmus és Innováció*”: VIII. Nemzetközi Turizmus Konferencia 2016 Tanulmányok. Széchenyi István Egyetem, Győr pp. 51-63.
- ANGLER, K. (2008a): Előszó. In: *Szekszárd Bor és Gasztronómia*. Dél-Dunántúli Régió Tolna Megyei Turisztikai Információs és Szolgáltató Közhasznú Társaság, Szekszárd pp. 2-3.
- ANGLER, K. (2008b): *Szekszárdi Borvidék Borút Egyesület*, Szekszárdi Borvidék Borút Egyesület, Szekszárd Szekszárdi Borvidék Borút Egyesület 72p.
- GONDA, T. (2016): *A turisztikai termékfejlesztés alapjai*. PTE KPVK, Szekszárd 226p. <http://mek.oszk.hu/16600/16658/16658.pdf> (utolsó letöltés: 2018. 01.09.)
- KOVÁCS, B. D. – GONDA, T. – ANGLER, K. – KRIZL, E. (2015): Innovatív együttműködések a borászatok között a Pannon Borrégióban In: N. Horváth Béla (szerk.): *Tolna megye egyik húzóágazatának jövője: szőlészeti-borászati trendkutatás*. PTE, Pécs pp. 43-70.
- MÁTÉ, A. – SZABÓ, G. (2011): Bor- és gasztronómia terméktípus. In: Michalkó Gábor (szerk.): *Turisztikai terméktervezés és fejlesztés = Design and development of tourist product*. PTE, Pécs pp. 22-38.
- MÁTÉ, A. (2011): A borúti minősítési rendszer a Villány-Siklós és a Szekszárdi borút példáján. In: *NFA Füzetek*, 2011/2. 1:(2) pp. 130-135.
- MÁTÉ, A. (2009): A „Pannon Borrégió” borturizmusa. In: Michalkó Gábor – Rátz Tamara (szerk.): *A tér vonzásában: a turisztikai termékfejlesztés térspecifikus vonásai*. Kodolányi János Főiskola – MTA Földrajztudományi Kutatóintézet – Magyar Földrajzi Társaság, Székesfehérvár-Budapest pp. 255-271.
- MÁTÉ, A. (2007): A „Pannon borrégió” borútjainak összehasonlító értékelése. *Modern Geográfia* 2007/4. pp. 1-15.

- MÁTÉ, A. (2001): A Szekszárdi borvidék rendszerváltozás utáni gazdasági helyzete. In: Dormány Gábor (szerk.): *A földrajz eredményei az új évezred küszöbén*. SZTE, Szeged pp. 1-6.
- OROSZI, V. – GONDA, T. – GULD, ZS. – MÁTÉ, A. (2015): A borturizmus új trendjei – Borturisztikai jó gyakorlatok a Pannon Borrégióban. In: N. Horváth Béla (szerk.): *Tolna megye egyik húzóágazatának jövője: szőlészeti - borászati trendkutatás*. Pécs, PTE pp. 15-42.
- SASS, E. – BÁRTFAI, E. GY. – ANGLER, K. (2017): A kárpátaljai borturizmus helyzete és fejlesztésének lehetősége. In: *Borászati Füzetek*, 2017/1. pp. 30-34.
- SZABÓ, G. (2003): A borturizmus, a borutak kialakításának tapasztalatai a Dél-Dunántúli Régió borvidékein. In: Kovács Dezső (szerk.): *A falusi turizmus hagyományai*. Mezőgazda, Budapest pp. 133-142.
- TÖTTŐS, G. (1987): *A szekszárdi szőlő és bor: A történelmi borvidék története a kezdetektől a II. világháborúig*. k. n. Szekszárd 188p.